

## РОЗДІЛ 6. МІЖНАРОДНІ ВИМІРИ ТА КОНТЕКСТИ МАКАРЕНКОЗНАВСТВА

Н. М. Авшенюк  
Інститут педагогічної освіти і  
освіти дорослих НАПН України

### ДОСЛІДЖЕННЯ СПАДЩИНИ А. С. МАКАРЕНКА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

У сучасних умовах розвитку української педагогічної науки і практики уявлення про багатьох історичних особистостей радикально змінюються. Це обумовлює необхідність поглиблення, уточнення, а іноді й перегляду деяких наукових педагогічних концепцій. На нашу думку, вкрай важливим є переосмислення цінності макаренківської педагогіки, звільнення від шаблонних стереотипів сприйняття, оцінка її ролі в світовій педагогічній науці.

Як відомо, наприкінці ХХ ст. Міжнародне бюро освіти ЮНЕСКО визначило А.С. Макаренка одним із найвидатніших педагогів людства, чия творча спадщина суттєво вплинула на розвиток педагогічної думки ХХ століття. Провідні історики-макаренкознавці (З. Вайтц, Н. Дічек, Л. Фрезе, Г. Хіліг) стверджують, що найбільшій популярності у зарубіжних країнах новаторські ідеї педагогічної системи талановитого радянського вчителя набули після закінчення Другої світової війни (1939-1945 рр.) як символ соціальних сил, що відроджували віру у виховання людини й соціально-культурний прогрес суспільства.

Аналіз наукових праць, присвячених поширенню спадщини видатного педагога у світовому освітньому просторі, дав змогу з'ясувати, що більшою мірою ці дослідження здійснювалися на прикладі США, ФРН, КНР та східно-європейських країн. Проте, досвід країн Західної Європи, зокрема Великої Британії не отримав належної уваги. Певною мірою такий стан справ пояснюється обмеженою кількістю праць британських учених щодо аналізу макаренківської педагогічної системи, оскільки на переконання дослідника Б. Каскі, західні педагоги неохоче ставилися до його системи виховання, вказуючи на тісний зв'язок теоретико-методологічних основ педагогіки А.С. Макаренка з марксизмом, що обмежує свободу особистості. Попри цей факт, у середині 30-х рр. ХХ ст. «Педагогічна поема» зазнала широкої

популярності у Великій Британії, була перекладена англійською мовою за рекомендацією Лондонського товариства поціновувачів книг і отримала позитивну характеристику серед британських педагогів, насамперед, за її «педагогічний зміст». Ця подія стала поштовхом до започаткування серйозного вивчення феномену А.С. Макаренка у Великій Британії і в 1947 році дослідник У.Л. Гудман публікує свою наукову працю «Антон Семенович Макаренко, російський вчитель», в якій розкриває вклад педагога у розвиток етичної категорії «щастя», що А.С. Макаренко розробляв на основі «системи перспективних ліній» з метою розвитку «цінності людської особистості».

Упродовж 50-х років ХХ ст. у Великій Британії значно посилюється інтерес до вивчення спадщини видатного педагога на тлі критичного ставлення до його досвіду в Радянському Союзі. Розпочався якісно новий період розроблення макаренківської спадщини - формування макаренкознавства як спеціальної галузі науково-педагогічного знання, що ґрунтувалося на активному творчому пошуку підходів до дослідження його поглядів, ідей, практичного досвіду; розширенні джерельної бази за рахунок виявлення невідомих авторських матеріалів опублікованих у 20-30-х рр. ХХ ст., мемуарів очевидців; посиленні контактів між дослідниками-макаренкознавцями з різних країн світу; проведенні міжнародних симпозіумів і конференцій з макаренкознавства тощо.

Так, на початку 60-х рр. ХХ ст. основним джерелом вивчення спадщини А.С. Макаренка у Великій Британії став виданий англійською мовою двотомник його праць. Інформацію про особистий і професійний поступ радянського педагога розміщують в Енциклопедії освіти Л. С. Дейтона.

На нашу думку, критично важливим напрямом вивчення спадщини А.С. Макаренка є компаративний аналіз організаційно-педагогічної діяльності педагога в колонії ім. М. Горького та комуні ім. Ф. Дзержинського (СРСР) з функціонуванням подібних закладів у Великій Британії та в інших західноєвропейських країнах.

Зокрема, британські педагоги звертали увагу на позитивний досвід запровадження макаренківських ідей у державній загальноосвітній школі м. Арнольд під назвою «Дім», у якій спільно проживали й навчалися учні різного віку. Основою об'єднання дітей у таку домівку стала концепція взаємодопомоги і турботи старших і молодших учнів під керівництвом учителя. При цьому учні поділялися

на групи, яким присвоювалося ім'я видатної особистості, а відтак діти виховувалися на позитивному прикладі її життєдіяльності. Британський дослідник П. Пріс порівнював педагогічну практику А.С. Макаренка з роботою англійських приватних привілейованих шкіл, наголошуючи на наявності спільних традицій «воєнізації» навчально-виховного процесу. Б. Каскі здійснив компаративне дослідження педагогічного досвіду А.С. Макаренка з діяльністю «відкритих дитячих закладів», організованих М. Монтессорі, 0. Нілом, а також «регламентованих закладів» за прикладом ізраїльських кібуців, австрійських «дитячих селищ». На його переконання педагогічна система, розроблена радянським педагогом, відзначалася найвищою ефективністю роботи з важковиховуваними дітьми завдяки таким чинникам: створення педагогічного колективу однодумців - цілеспрямованого й організованого колективу вихователів; формування загального оптимістичного середовища педагогічної діяльності; віра в успіх

Підсумовуючи викладений матеріал можемо зробити такий висновок: дослідження педагогічної спадщини А.С. Макаренка здійснювалося у Великій Британії упродовж ХХ ст. на різних етапах розуміння сутності його педагогічної системи й цінності експериментально доведеного позитивного досвіду взаємодії з різномірним учнівським середовищем, виховання дітей на основі використання продуктивної праці, колективної організації, культивування відповідальності, планування спільної діяльності й прогнозування її результатів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко, Л. И. *Педагогические идеи А. С. Макаренка за рубежом*. Режим доступу: [http://portalus.ru/modules/shkola/rus\\_readme.php?Subaction=showfuU&id=1193317577&archive=119681S14S&start\\_from=&ucat=&](http://portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?Subaction=showfuU&id=1193317577&archive=119681S14S&start_from=&ucat=&).
2. Фролов, А. А. (2006). *А. С. Макаренко в СССР, России и мире: историография освоения и разработки его наследия (1939-2005 гг., критический анализ)*. Н. Новгород: Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы.
3. Deighton, L C (1971). *The Encyclopedia of education*. Macmillan.

Marian Bybluk  
KPSWwBydgoszcz  
Polska

#### Z HISTORII RECEPCJIPEDAGOGIKI A. MAKARENKII MAKARENKOZNAWSTWA EUROPEJSKIEGO

Antoni Makarenko - zrusyfikowany Ukrainiec pojawił się po raz pierwszy na krajowej radzieckiej arenie pedagogicznej tuż przed drugą wojną światową, kiedy powstała pilna potrzeba wykreowania kandydata do miażdżącej klasyki pedagogiki radzieckiej.

Był to czas, gdy na miejsce zeuropeizowanych i niezbyt wykształconych jeszcze przed rewolucją oświatowców przyszła niedouczone, o proletariackim pochodzeniu, „czerwona profesura” i wyedukowani na skróconych robotniczych fakultetach (ros. rabfakach) nauczyciele dzieci robotniczo-chłopskich. W każdym razie nie był to zdolny materiał na wybitnych pedagogów, którzy mogliby swym poziomem intelektualnym potwierdzić wyższość komunistycznych ideałów, przyczynić się do umacniania i pogłębiania „zwycieskiej ideologii”. Wyjściem z sytuacji mogły być jedynie nowe twarze pedagogów sztandarowych, ideowych komunistów mogących odegrać rolę czołowych reprezentantów radzieckiej (co miało oznaczać - wyłącznie postępowej) myśli pedagogicznej i zainspirować swymi twórczymi dokonaniem do naśladowania i ich wdrażania. Tacy ludzie w owym czasie jednak nie istnieli lub byli nieznanymi. Był to jednakże okres „pedagogiki bez pedagogów”, usuniętych z życia i historii ludobójczym mechanizmem kultu Stalina, walki z różnymi mnożącymi się wypaczeniami w polityce oświatowej, choćby wspomnieć los represjonowanych Rosjan - M. Pokrowskiego, A. Pinkiewicza, G. Gordona i Ukraińców - J. Czepiły, W. Durdukiwskiego, S. Jefremowa, O. Zahiznego i wielu innych.<sup>1</sup>

W nerwowej kampanii poszukiwania pedagogicznych idoli, na fali masowej propagandy i „społecznego” zapotrzebowania pojawił się nagle mocny kandydat. Był nim niedawno zmarły „amiერი naturalna”, nieznanymi dotąd szerszej opinii publicznej, zawodowy wychowawca w latach 1920-1935 na Ukrainie i przeniesiony do Moskwy przez swego opiekuna

<sup>1</sup> Zob. *Motowidami pamadiereta ukraińskihoj pedahohtky (druha potowno XIX st.)*, redakcyj red. O.W. Suchowynka, Kyjw 2003, s.188,310,178, 343

<sup>2</sup> Istnieje kilka wersji śmierci Makarenki i tyleż przypuszczeń o przyczynach zgonu (z przecapowania i przemęczenia, ze strachu przed aresztowaniem i ujawnieniem istnienia brata, z nadużyciem alkoholu, z powodu choroby serca i in.). Zob. G. Hillig, *Śmieri A.S. Makarenko i w. Legiendy smutnogo wriemieni {1938-1999 gg.}*, *Opúsculo Makorenkilona*, red. G. Hillig, *Matug* 1989 nr 9